

האם בית דין יכול לפסוק פיצויי נזיקין לעגונה?

ראשי פרקים

א. החשש לגט מעושה	2. האם תביעת הנזיקין נועדה לכפיית גט?
1. גט מעושה	3. כיצד יהא בית הדין מוסמך לדון בתביעה?
2. סנקציות מידתיות	4. ויתור האישה על הפיצויים
3. כפייה לדבר אחר	ג. הרהורים לסיכום
ב. תביעת פיצויים בבית הדין	נספח מאת הרב ד"ר איתמר ורהפטיג
1. פיצויים בגין נזק נפשי ובגין אי-קיום מצווה	

בשנים האחרונות, בתי המשפט האזרחיים בישראל פוסקים לעיתים פיצויי נזיקין לנשים שבעליהן מסרבים ליתן להם גט.¹

באחד מהמקרים, תביעת הנזיקין באה לאחר שהאישה טענה במסגרת תביעת הגירושין שהתנהלה בבית הדין הרבני כי בן זוגה התעלל בה, הזניח אותה, היכה אותה, קילל אותה ולבסוף נטש את מקום המגורים.² עוד בשנת 2003 המליץ בית הדין לבעל לתת גט לאשתו, ובשנת 2004 הבעל חויב לעשות זאת, אולם הבעל עמד במריו.³ בשלב מסוים ביטל בית הדין את החלטותיו, בשל התעקשותו של הבעל לדון בחלוקת הרכוש לפני מסירת הגט, ובשל סירובה של האישה למשוך את תביעת הנזיקין שהגישה לבית המשפט האזרחי. באותו מקרה, בית המשפט לענייני משפחה קבע כי הסירוב לתת גט מהווה פגיעה בזכויותיה של האישה, ועל כן פסק פיצויים לטובתה. כאמור, החלטה זו צועדת בתלם שנסלל בהחלטות בתי המשפט לענייני משפחה בישראל, שפסקו פיצויים לטובת נשים שבעליהן מעגנים אותן.

* מאמר זה הוא גרסה מורחבת של מאמרי: "The Propriety of Awarding a Nezikin Claim of an Agunah", Tradition 45 (2012) 55.

1. ראו: תמ"ש ו-6, 6743/02, החלטה מיום 21.7.08; תמ"ש ו-8, 19270/03, החלטה מיום 21.12.04; תמ"ש ו-7 (כפי"ס) 19480/05, החלטה מיום 6.12.10; תמ"ש ו-9 (ראשלי"צ) 30560/07, החלטה מיום 2.12.08; תמ"ש ו-10 (כפי"ס) 18561/07, החלטה מיום 26.5.10; תמ"ש ו-11 (ת"א-יפו) 24782/98, החלטה מיום 14.12.08. לסקירה של תיקים אלה, ראו: Aylet Blecher-Prigat & Benjamin Shmucli, "The Interplay between Tort Law and Religious Family Law: The Israeli Case," 26 Arizona Journal of International and Comparative Law (2009), p. 270.

נציין שכשם שהאישה יכולה להגיש תביעת נזיקין נגד האיש, כך גם איש יכול לתבוע בנזיקין את האישה בשל סרבנותה לקבל גט. הדיון להלן יתמקד במצב השכיח יותר, של עגונה אישה.

2. ראו: תמ"ש ו-12 (ראשלי"צ) 9877/02, פלונית נ' פלוני, פס"ד מיום 17.8.11.

3. על ההבדלים שבין כפיית גט, חיוב גט והמלצה ליתן גט - ראו: תיק מס' 031783426-21-1, ביה"ד הרבני האזורי בתי"א (מיום 4.8.05); תיק מס' 272088/6, ביה"ד הרבני האזורי בנתניה (מיום 23.1.11); הרב שלמה דיכובסקי, "צעדי אכיפה ממוניים נגד סרבני גט", תחומין כו (תשס"ו), מעמ' 173.

מה היה מתרחש אילו הייתה האישה מגישה את תביעת הנזיקין לבית דין רבני?
האם מכירה ההלכה בסרבנות גט כעילה לפיצויים נזיקיים?⁴

א. החשש לגט מעושה

1. גט מעושה

על פי ההלכה, פירוק נישואין מחייב את הסכמת שני בני הזוג. כפיית אדם לתת גט יוצרת "גט מעושה", שאין לו תוקף הלכתי, והוא אינו מתיר לאיש ולאשה להינשא בשנית. לדעת פוסקים רבים, הטלת קנסות כספיים על בעל המסרב לתת גט גורמת ל"גט מעושה" וממילא לפסילת הגירושין. באחד המקרים, בית משפט אזרחי בצרפת הורה לאדם לשלם 25,000 פרנק לאשתו כפיצוי על סירובו לתת גט,⁵ ופוסקים רבים קבעו שהדבר נחשב לכפייה כספית ולאונס ממון (ראו: שו"ת מנחת-יצחק ח"ח סי' קלו; שו"ת שבט-הלוי ח"ה אה"ע סי' רל).

מסיבה זו, כשבני זוג מנהלים ביניהם הליך לגירושין בבית הדין, ובעודו מתנהל מגישה האישה לבית משפט אזרחי תביעה לפיצויים נגד בעלה, דורש בית הדין פעמים רבות מהאישה למחוק את התביעה כתנאי לסידור הגט. לעיתים דורש בית הדין מהאישה גם להצהיר שהיא מוותרת על כל תביעה שיש לה לנזק ממוני, כתנאי לדיון בעניין הגירושין.⁶ דרישה זו נועדה להבטיח שהבעל ייתן את הגט מתוך רצון חופשי, בלי לחשוש שהאישה תגיש נגדו תביעת נזיקין בעתיד, וכך הגט יהיה כשר ולא יהיה "גט מעושה".⁷

2. סנקציות מידתיות

לעומת הפוסקים שהזכרנו, הגורסים שכל קנס כספי פוסל את מתן הגט, יש פוסקים שהבחינו בין סוגים שונים של כפייה והתירו חלק מהם.⁸ בשו"ת צמח-צדק (אה"ע סי' רסב) דן במקרה של אישה שגנבה 515 רובל מכספי בעלה והחזירה לו 400 רובל כדי שישכים לתת גט, ופסק שהגט אינו נחשב לגט מעושה:

וסך קט"ו לגבי תקט"ו - יש לומר שלא הוי ממון רב, ואין זה אונס גמור, ולא עדיף מהרחקה דרבנו תם, שאינו חשוב כאונס גמור.

כפי שמציין הצמח-צדק, יסוד דבריו בדין "הרחקות דרבנו תם" - סנקציות חברתיות שניתן להטיל על בעל כדי לחייבו לתת גט, שאינן נחשבות לכפייה. וכך פסק הרמ"א (אה"ע קנד, כא):⁹

4. ההנחה היא שבתו הדין מוסמכים להכריע בענייני נזיקין - ראו תרומותיי: Rabbinic Authority: The Vision and the Reality, Jerusalem-Urim, 2013, at 111-142: "Spousal Emotional Stress: Proposed Relief for the Modern Day Agunah", 49 Journal of Halacha and Contemporary Society (2008), 55; "Recovery for

Infliction of Emotional Stress: Toward Relief for the Agunah: "Emotional Stress", 18 The Jewish Law Annual (2009), p. 213. גרסה מקוונת של המאמר האחרון זמינה באתר: www.yutorah.org.

5. D. v. France, 35 Eur. Comm H.R.D.R. 199 (1983).

6. ראו את החלטות בתי הדין המופיעות ב"הדין והדיין", גליונות 19, 27 ו-33.

7. ראו: תשב"ץ ח"ב סי' נט; שו"ת צמח-צדק (לובביץ'), אה"ע סי' ריב; שו"ת אבני-נזר אה"ע סי' קסז, ב-ג.

8. בעניין זה האריך הרב שלמה דיכובסקי, "מידתיות בכפיית גט", תחומין כז, מעמ' 300. וראו גם: הרב שלמה דיכובסקי, "בתי דין הרבניים ובתי המשפט האזרחיים: ההרורים על תחומי החיכוך ביניהם בענייני משפחה", מאזני משפט ד (תשס"ה) 261, 295-298.

9. למקור דברי הרמ"א, ראו: ספר הישר סי' כד; ספר עץ-החיים ח"ב סי' קצח; שו"ת בנימין-זאב סי' פח; שו"ת מהרי"ק שורש קב.

יכולים לגזור על כל ישראל שלא לעשות לו שום טובה או לישא וליתן עמו או למול בניו או לקברם עד שיגרש.
אלו אמצעי כפייה מתונים, המשפיעים על רצונו החופשי של הבעל באופן מידתי, והם אינם הופכים את הגט למעושה.¹⁰
בדוגמא שהבאנו בראשית דברינו, בית המשפט לענייני משפחה פסק לטובת האישה פיצוי בסך \$182,850. אילו בית הדין היה פוסק סכום כזה, היה צריך לבחון את מצבו הכספי של הבעל ולוודא שהוא לא יביא אותו למצב של אונס גמור.

3. כפייה לדבר אחר

פוסקים רבים טענו שכאשר הבעל כפוי לתת גט בגלל סיבות שאינן קשורות לגירושין, אין בכך כדי להביא לפסילת הגט.¹¹ כך פסק הריב"ש (סי' רלב) בעניינו של אדם שנאסר עקב אי תשלום חוב, וקרובי אשתו הציעו לפרוע את החוב עבורו בתנאי שיגרש את אשתו. ריב"ש קבע שהגט כשר, שכן הבעל נאסר מחמת החוב, ולא כאמצעי כפייה למתן הגט, וממילא שחרורו בתמורה לביצוע הגט אינו נחשב כאונס.
גישה זו אומצה על ידי פוסקים רבים, וביניהם דיינים שכיהנו בבתי הדין הרבניים.¹² כך לדוגמא פסק הרב שאגן בעניין בעל שנאף עם אישה נשואה (פד"ר יד, עמ' 183; 192): יש מקום לכפותו... דהיינו יש לחייב את הבעל בסכום כספי גבוה עד שלא יעשה אחת משתיים: יעזוב את מי שהוא מנאף עמה או יתן גט... אין זה גט מעושה שהרי אין כופים אותו על הגט כלל.

ב. תביעת פיצויים בבית הדין

1. פיצויים בגין נזק נפשי ובגין אי-קיום מצווה

הסתמכות על הרעיונות שהזכרנו עשויה להצדיק הגשת תביעת נזיקין על ידי האישה, שאינה קשורה לגירושין.

עילה אפשרית אחת לתביעת הפיצויים עשויה להיות עצם הפרידה הכפויה מבעלה. האישה משתוקקת מעומק לבה לחיות עם בעלה במקום לחיות חיי רווקות, והרי "טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו" (ב"ק קי, ב). בניסוחו של התלמוד הירושלמי נאמר כי האישה "תובעת להינשא" כדי לצאת מבדידותה (תענית פ"ד ה"ו).¹³ היעדר היכולת

10. לפוסקים נוספים שאימצו גישה זו, ראו: תורת-גיטין קמג, ד; שו"ת היכל-יצחק ח"א אה"ע ב סי' יז-יח; שו"ת אגרות-משה אה"ע ח"א סי' קלד; שו"ת בית-אפרים מהד"ת אה"ע ח"א סי' ע; משכנות-יעקב סי' לח-מא; שו"ת שמע-שלמה ח"א אה"ע סי' יא; הרב נחום פרובר, "החויב לתת גט, החזרת מתנות, טיעון מוצדק במקרה של זוג שאינו מעוניין להישאר נשואים", כנס הדיינים 109 (תשס"ח) 112.

11. ראו: Yehiel S. Kaplan, "Enforcement of Divorce Judgments by Imprisonment: Principles of Jewish Law", 15 Jewish Law Annual (2004) 15. וראו גם שו"ת ריב"ש סי' קכז.

12. ראו: שו"ת מבי"ט ח"א סי' כב; שו"ת ראני"ח ח"א סי' סג; רמ"א אה"ע קנד, כא; פד"ר יא, עמ' 300, 302-307; פד"ר טו, עמ' 271, 272-279. וראו גם בעניין דעתו של הרב משה פיינשטיין: Irving Breitowitz, *Between Civil and Religious Law: The Plight of the Agunah in American Society*. Westport, Conn. Greenwood Press, 1993, p. 135, n. 391.

13. ראו: J. David Bleich, "Kiddushei Ta'ut: Annulment as a Solution to the Agunah Problem." Tradition 33 (1998) 102, 121 n.18. וכן ראו שו"ת חוות-יאיר סי' רכא.

להתחתן גורם לאישה לצלקות רגשיות, המולידות בושה וצער.¹⁴ באותה מידה עגונה עשויה ללקות בדיכאון בגלל היעדר יכולתה להינשא או להביא ילדים, ולהגיש תביעה בעילה זו לבית הדין.

עילה אפשרית נוספת לתביעת הפיצויים עשויה להיות מניעת קיום המצווה. כאשר אדם מונע מחברו לקיים מצווה, עליו לשלם פיצוי לחברו (שו"ת כתב-סופר חו"מ סי' כו; שערי-תשובה או"ח תפב, א).¹⁵ לפיכך, כשהבעל מונע מאשתו את היכולת ללדת ילדים, הוא מונע ממנה לקיים את המצווה של יישוב העולם, והיא יכולה לדרוש ממנו פיצוי על כך.¹⁶ גם אם האישה אינה רוצה להביא ילדים לעולם, עצם מעשה הנישואין עשוי להיחשב לקיום מצווה, ומניעת האישה ממצווה זו מזכה אותה בפיצויי נזיקין.¹⁷

אם בית הדין פוסק פיצויים לטובת האישה בגלל צער, בגלל בושה או בשל היעדר יכולתה להינשא או להוליד ילדים, הרי שהפיצויים הם על העבר ומטרתם להחזירה למצב שבו הייתה לפני קרות הנזק. חיוב הפיצויים אינו אמצעי כפייה למתן הגט, והוא נותר בעינו גם לאחר מתן הגט, ועל כן אין הוא הופך את הגט למעושה (ראו: תורת-גיטין קלד, ד).¹⁸

2. האם תביעת הנזיקין נועדה לכפיית גט?

אין לכחד, שבמקרים רבים מטרתה של האישה אינה לקבל פיצויים אלא לקבל את גיטה. כיצד ניתן להעריך האם מטרת תביעת הנזיקין היא לקבל את הגט, ואז עלול הגט להיות מעושה, או לקבל פיצויים?

יש הסבורים שעצם הזכרת הגט בתביעת הנזיקין מלמדת שמטרת התביעה היא לשכנע את הבעל ליתן את הגט.¹⁹ אחרים טוענים שגם כאשר הגט אינו נזכר כלל בתביעת הגירושין, יש אומדנא דמוכח שהתביעה הוגשה כדי להשיג גט.²⁰ בסופו של דבר, הכול לפי דעת הדיינים, וכן פסק בית הדין הגדול לערעורים (תיק 1-21-7041, מיום 11.3.08): אין מניעה להגיש לבית הדין תביעת נזיקין בין בני זוג בגין בושת וכדומה עקב הזנחת צד אחד את השני לחרפה ולאנחות, וזאת גם כשהיא כרוכה בתביעת גירושין. אולם צריך שיהיה ברור כי תביעת הנזיקין לא נועדה כדי ללחוץ על הבעל ליתן גט... רק בית הדין הרבני מוסמך לדון בה ורק בית הדין יכול לקבוע אם ועד כמה עשויה התביעה להשפיע על כשרות הגט.

14. לגבי היקף החבות בגין בושת וצער, וכן לגבי אופן ההערכה של נזקים אלה, ראו: Rabbinic Authority, לעיל הע' 4, עמ' 122-142.

15. ראו גם: יוסף שרעבי ויובל סיני, "פיצויים בגין סירוב האישה להתגרש", מכללה אקדמית נתניה, 23.6.11.

16. הגם שנשים פטורות ממצות פרו ורבו (רמב"ם, הל' אישות טו, ב), המצווה של יישוב העולם מוטלת גם עליהן. ראו: רש"י יומא ט, ב; תוס' שבת קי, ב ד"ה והתניא; שו"ת הר"ן סי' לב; בית-שמואל אה"ע א, ב; מגן-אברהם או"ח קנג, ט; ברכי-יוסף אה"ע א, טו; שו"ת בנין-ציון סי' כג.

17. ראו: תוספתא יבמות ח, ד; רמב"ם, הל' אישות טו, טז; ספר החינוך (מהדורת שעוועל), מצווה תקלט; שו"ת חתם-סופר אה"ע ח"א סי' כ; בית-שמואל אה"ע א, ב.

18. אדרבה; דווקא אם האישה תוותר על הפיצוי המגיע לה לאחר שתקבל גט, ניתן יהיה לטעון שהגט הוא מעושה. לאחרונה היה מקרה שבו בית דין חייב את הבעל למסור גט לאשתו, ולאחר שהאישה סירבה לקבלו, היא חויבה בתשלום קנס בסך 300 ₪ ליום (תיק 819035/3, ביה"ד הרבני האזורי כפי"ת, החלטה מיום 21.10.12, מופיע ב"הדין והדיין" 33). אכן, הטלת תשלום קנס אינה כרוכה בבעיה של גט מעושה.

19. שו"ת עין-יצחק אה"ע ח"ב סי' לג, א-ו; צבי גרטנר, כפיית גט, עמ' 379, 386.

20. מהרש"ם, אה"ע סי' עג; שו"ת רב-פעלים ח"ב אה"ע סי' ג.

ואולם, פוסקים אחרים סבורים כי כוונת האישה בהגשת תביעה כזו אינה רלוונטית וכי כל גט בעקבות התביעה יהיה כשר.²¹

בהתאם לגישה האחרונה, יש להתמקד בתביעה עצמה. כפי שראינו, לחץ רגשי הנובע מסרבנות גט, עושק פיננסי מצד הבעל והסבל כתוצאה משנים של הידינות בנושא הגירושין אינם יכולים להוות עילה לתביעת נזיקין. נזקים אלה קשורים לגירושין, ולפיכך פסיקת פיצויים בגינם עלולה להפוך את הגט למעושה. אולם עוגמת הנפש המתבטאת בבושת ובצער עקב הצורך של האישה להינשא מחדש, וכן מניעתה ממצוות הנישואין והולדת הילדים, הן עילות פיצויים ברות תוקף. זכותה של האישה להיות נשואה ולהביא ילדים לעולם עומדת בפני עצמה, בלי קשר לרגשותיה כלפי הנישואין הקיימים ולגבי הצורך לפרק את הקשר. על בית הדין להתמקד בתביעת הנזיקין, ולבחון האם העילות העומדות ביסודה הן עילות הקשורות באופן מהותי לגירושין או עילות שאינן קשורות אליהם.

3. כיצד יהא בית הדין מוסמך לדון בתביעה?

כיצד יהיה בית הדין מוסמך לדון בתביעת נזיקין שתגיש האישה נגד בעלה?

מדין התורה, בית דין צריך להיות מורכב מדיינים מומחים, סמוכים דור אחר דור ממש רבנו, שהם לבדם מוסמכים לדון בענייני קנסות ועונשין. בימינו, בהיעדר מומחים, סמכותו של בית הדין יונקת בחלקה מנכונות הצדדים לקבל את מרותם. וכיוון שהצדדים מסכימים שהדיינים ידונו גם בענייני נזיקין וקנסות, יש בסמכותם לעשות זאת.²² באופן מעשי, הצדדים עושים מעשה קניין ומתחייבים לשלם זה לזה ממון בהתאם לפסק הדין, והתחייבות זו תקפה גם אם הצדדים אינם מציינים במפורש בשטר הבוררות כי הדיינים יהיו מוסמכים לדון ולפסוק גם בענייני נזיקין וקנסות.

מעבר לכך, מאחר שהצדדים מסכימים את בית הדין לדון בענייניהם "בין לדין בין לפשרה", הרי שבית הדין רשאי גם לדון בעניינים הנוגעים לדיני נזיקין וקנסות.²³

ולבסוף, בדרך כלל בני הזוג חותמים על שטר בוררות המסמך את בית הדין לדון בסכסוך שביניהם. ניתן לנסח את השטר כך שיסמך את בית הדין באופן מפורש לדון בתביעות בגין נזקי גוף, כאב, הוצאות רפואיות, אובדן זמן עבודה ובושת, וכן בנזקים עקיפים. אם הצדדים הסכימו לכך מראש, עליהם לעמוד בהתחייבותם.²⁴ ועוד, הצדדים יכולים להסכים שבית הדין ידון בתביעת הנזיקין, בדיוק כשם שהם יכולים להסכים שעד פסול (למשל קרוב משפחה) ישמש כבורר ביניהם.²⁵

21. ראני'ה, לעיל הע' 12; בית-אפרים, לעיל הע' 10; שו"ת פני-יהושע סי' עה; שו"ת מבי"ט, לעיל הע' 12. להסבר בדעת

המבי"ט המבוסס על בחינת שיטתו לגבי גט מעושה, ראו: Rabbinic Authority, לעיל הע' 4, עמ' 147, בחע' 147.

22. ראו: שיטה-מקובצת ב"ק פח"ב ד"ה וגדולי המחברים; קצות-החושן ג, א; תומים ח"א סי' א.

23. ראו: שו"ע חו"מ יב, ב; שו"ת המבי"ט ח"א סי' צג; שו"ת בית-יהודה (לנדאו), המובא בפתחי-תשובה חו"מ א, ג; שו"ת משפטיך-ליעקב ח"ב סי' לב; הרב יעזר אריאל, דיני בוררות, עמ' 187; פסק דין של בית הדין ארץ חמדה - נזית, תיק 70029/1, מיום 31.10.11.

24. שו"ת אמרי-בינה חו"מ סי' ב; הרב ז"נ גולדברג, "בעניין ערכאות", ישרון יא (תשס"ב), עמ' 603-602.

25. ערוך-השולחן חו"מ א, יג; שו"ת בית-יהודה, לעיל הע' 23. ליישום של גישה זו בתקופה האחרונה, ראו:

חו"מ של הרב אליעזרוב בתיק 9325351 (אזורי י-ס), מיום כ"ז בחשבון תשס"ח, חו"מ של הרב שרמן בתיק 9326351 (ביה"ד הגדול), מיום כ"ד באב תשס"ח.

4. ויתור האישה על הפיצויים

אם הגישה האישה תביעת נזיקין לבית הדין, ובית הדין פסק פיצויים לטובתה, הרי שהאיש רשאי להציע לאישה לוותר על הפיצויים המגיעים לה בתמורה למסירת הגט.²⁶ כאשר הוויתור על הפיצויים נעשה כעסקת חליפין פרטית בין הצדדים, אין הוא הופך את הגט למעושה.²⁷ מעין זה כתב הרב שילה רפאל, שמותר להציע לאסיר ניכוי שלישי מתקופת מאסרו בתמורה למתן גט.²⁸

שיש להתיר מאסר אדם בגין בזיון בית הדין (על שלא הביא במשך מספר חודשים מסמכים שנדרש על ידי להביא), ולהתנות שחרורו תמורת מתן גט פטורין לאשתו, כיון שאין מאסרו בא בגלל הסיורב לתת גט, אלא בגין בזיון ביה"ד, ורק הוא פודה עצמו במתן גט. והסכים עמי בשעתו הגר"ש אלישיב שליט"א.
דמותר להבטיח לאסיר ניכוי שלישי מתקופת מאסרו כתמורה למתן גט... אבל שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א שדבר פשוט הוא, דלא חשיב גט מעושה בכה"ג, ודמיא לאשה הקונה גיטה בסכום מסוים, שגיטה כשר למהדרין.

במקרה שבו האישה פונה לאיש עוד לפני שהיא מגישה תביעה, ומאיימת להגיש נגדו תביעת פיצויים אם הוא לא יתן את גיטה, עשוי הגט להיחשב כגט מעושה.²⁹ אולם למעשה קרוב לוודאי שהגט אינו מעושה גם במקרה זה. המוסקים שקבעו שתמריץ כספי עלול להפוך את הגט למעושה עסקו במקרים שבהם נשקפת לאיש "סכנה ברורה ומיידית" - כלומר, הבעל ניצב בפני איום של נזק, כליאה או מיתה אם יסרב לתת גט. לעומת זאת, כאשר האישה מאיימת על האיש בהגשת תביעה, עוצמת הכפייה אינה מספיקה כדי להפוך את הגט למעושה. התביעה עוד לא הוגשה, אין כל ודאות שבית הדין בכלל יסכים לדון בה, וגם אם כן - ייתכן שבית הדין יחליט שלא לפסוק פיצויים לאישה, וייתכן שסכום הפיצויים לא יהיה גבוה. על מעין זה כתב התשב"ץ (ח"ב סי' ט):
ואם הוא חושש חששות רחוקות להפסד ממונו ונתרצה לגרש - וכי מפני זה יקרא גט מעושה?³⁰

26. כשהאיש הוא הסרבן, עסקת חליפין פרטית בין הצדדים תהיה לגיטימית רק אם הבעל היה הראשון להציע לתת גט בתמורה לויתור על החוב - ראו: פתחי-תשובה אה"ע קלד, יא בשם תורת-גיטין; שו"ת אגרות-משה אה"ע ח"א סי' קלו. לעומת זאת, כשהאישה היא הסרבנית, עסקת חליפין פרטית תהיה לגיטימית רק אם האישה הציעה ראשונה את מתן הגט בתמורה לויתור על הפיצויים. זהות היוזם קובעת את המוקד של עסקת החילופין - האם היא ניסיון של הצד הפוגע להשיב את כספו, ואז הגט המתקבל כתוצאה מהעסקה הוא כשר, או שמא היא ניסיון של הצד הנפגע לקבל גט, והגט הוא גט מעושה.

27. ראו: שו"ת מהרשי"ך ח"א סי' סז; ח"ב סי' קכט; שו"ת חמדת-שלמה אה"ע סי' פ; שו"ת צמח-צדק אה"ע סי' רסב-רסג; שו"ת אבני-נזר, לעיל הע' 7; חזון-איש אה"ע צט, ב; שו"ת אגרות-משה אה"ע ח"ג סי' מד; Rabbinic Authority, לעיל הע' 4, עמ' 152-153, הע' 151-152. ועוד ראו: שו"ת הרא"ש לה"ב; תשב"ץ ח"ד סי' לב; תורת-גיטין, לעיל הע' 10; שו"ת נודע-בשערים סי' ו; שו"ת היכל-יצחק אה"ע א, ט; שו"ת יביע-אומר ח"ו אה"ע סי' י; פד"ר ח"ז, עמ' 111; פד"ר ח"ח עמ' 36; פד"ר ח"ט עמ' סה; בנימין שמואל, "הדור הבא של תביעות נזיקין בגין סרבנות גט כדי להשיג את הגט ויכלל האחריות של קלברזי ומלמד", משפטים מא (תשע"א), עמ' 208, הע' 148.

28. פד"ר חטי"ז, עמ' 271; 275-276.

29. ראו: שו"ת הרשב"א ח"ב סי' רעו; שו"ת מהר"י בן-לב ח"ב סי' עז; שו"ת אבני-נזר, לעיל הע' 7; שו"ת שם-אריה, סי' צג-צד.

30. ראו גם: מרדכי גיטין סי' שצה; שו"ת מהר"ק שורש קפה. לדעת הסוברים שעצם האיום יוצר כפייה, ראו: שו"ת רשב"א ח"א סי' תתפג; שו"ת ריב"ש החדשות סי' כז; לב; שו"ת הרב בצלאל אשכנזי סי' טו; שו"ת אבני-נזר, לעיל הע' 7.

כמובן, אם בתי הדין יתחילו לפסוק באופן שגרתי פיצויי נזיקין, הרי שאיום בהגשת תביעה עשוי להפוך לאיום ברמה ההופכת גט למעושה. מצד שני, גם אם פסקי דין כאלה יהפכו לשגרתיים, כיוון שסכום פסק הדין בכל מקרה אינו ידוע מראש, ייתכן שהאיום יישאר איום רחוק.³¹

ג. הרהורים לסיכום

כפי שראינו, קיים בסיס הלכתי לתביעות נזיקין המוגשות בבית הדין על ידי עגונות. ברור שאם בית הדין יחליט לקבל תביעת פיצויים, הרי שהוא סבור שהדבר אינו הופך את הגט למעושה, וקרוב לוודאי שהוא סבור שגם אם האישה תוותר על הכספים המגיעים לה, הגט שיינתן לה לא יהיה גט מעושה. יש לקוות שגם פוסקים הסבורים שהגשת תביעת נזיקין על ידי האישה הופכת את הגט למעושה, יסכימו שהגט כשר בדיעבד.

יחד עם זאת, דומה כי פוסקים רבים, אם לא רובם, יפסלו את הגט גם בדיעבד. האמת צריכה להיאמר, כי דעה זו תואמת את דעת רוב הפוסקים בעבר, שפסקו כי גט מעושה פסול גם בדיעבד.³² לפיכך, קרוב לוודאי שההצעה להגיש תביעות נזיקין לבתי הדין לא תזכה לתמיכה ציבורית רחבה.

אך לדעתי, מסקנה זו איננה מחויבת המציאות. ראשית, נזכיר את שיטת הפוסקים המקלים במקרים של כפייה ממונית.³³ מעבר לכך, גם אם רוב הפוסקים סבורים שגט מעושה בטל בדיעבד, ייתכן לפסוק כדעת המיעוט.³⁴ לדעת הרמב"ם (הל' גירושין ב,כ), גט מעושה שלא כדין הוא פסול מדרבנן אך אינו בטל, ויש לקוות שפוסקים בני ימינו, בדומה לפוסקים בעבר, יאמצו שיטה זו להלכה.³⁵ או לכל הפחות יפסקו - בדומה לחלק מהפוסקים בעבר - כי אישה שקיבלה גט מעושה ונישאה מחדש, אינה חייבת לצאת מבעלה השני.³⁶

ואכן, ראוי לציין שחלק מהפוסקים שחלקו על שיטת הרמב"ם, כתבו שיש לפסוק לפיו במקרה של ספק³⁷ או במקרה של ספק-ספיקא.³⁸ ייתכן לראות את ענייננו כספק-ספיקא

31. Breitowitz, לעיל' הע' 12, עמ' 248.

32. ראו: רשימי גיטין פחב, ד"ה מיפסל; תוס' כתובות ע, א ד"ה יוציא; רמב"ן כתובות ע, א; חידושי הר"ן. גיטין מט, א ד"ה גט מעושה; שו"ת רשב"ש סי' קלט בשם רש"י; שו"ת הרשב"א ח"ב סי' רעו; ח"ד מ בשם הראב"ד ורבנו חננאל; חידושי הריטב"א קידושין נ, א; בית-הבחינה, גיטין פחב; שו"ע אה"ע קלד, ז; טור אה"ע סי' קלד; רמ"א חו"מ רה, ז; שו"ת המב"י סי' קלח; שו"ת מהרי"ק שורש סג, ז; שו"ת רלב"ח סי' קכד; בית-שמואל אה"ע קלד, י; יג; מכתב-מאלהו, ז, יט; שו"ת הרב בצלאל אשכנזי סי' טו; פתחי-תשובה אה"ע קלד, י; שו"ת בית-אפרים תנינא סי' סג; משכנות-יעקב אה"ע סי' לח; שו"ת ברכת-יוסף אה"ע סי' פג; חזון-איש צט, א; פס"ד בתיק מס' 272088.6 (ביה"ד האזורי נתניה), מיום 23.1.11.

33. ראו: הרב חיים שלמה שאנן, "אופנים לכפיית הגט", תחומין יא, מעמ' 203; מאמרו של הרב דיכובסקי, לעיל הע' 8, עמ' 300.

34. ראו Rabbinic Authority, לעיל הע' 4, עמ' 50-51.

35. ראו: בה"ג, הל' גירושין, מהד' מכון ירושלים, סי' תיח; אורחות-חיים, הל' גיטין פ, ב; בית-הבחינה ב"ב מחב, ב; ישי"ש ב"ב ט, כז; שו"ת אגודת-אזוב אה"ע יט, יח בשם הראב"ד; שו"ת הרשב"א ח"ד סי' מא; שו"ת צמח-צדק אה"ע סי' רסב(3); שו"ת בית-אבי ח"ד סי' קמג, קסט בשם רבנו ירוחם; שו"ת מעשה-חייא סי' כד; שו"ת יעווג יום טוב סי' קסז (רלח-ג, ד); הערות הרב הרצוג לאוצר-הפוסקים כרך ב, סעיף ד (עמ' 2-1); סעיף כ (עמ' 5).

36. ראו: כנסת-הגדולה אה"ע קמד, הגהות הטור, כא, שם, הגהות בית-יוסף, כא-כב בשם המב"י, מהרש"ם ורנא"ח.

37. מהרש"ם, לעיל הערה 20.

בדין: ספק אם פסק דין בתביעת נזיקין נגד האיש הופך את הגט למעושה, וספק נוסף - האם גט מעושה הוא בטל. במצב זה ניתן אפוא לפסוק על פי דעת הרמב"ם, ולקבוע כי גם אם הגט פסול, הוא אינו בטל.³⁹ וכך כתב הרב צבי גרטנר, המשמש כדיין בירושלים:⁴⁰

אחרונים מסוימים פסקו בניגוד לרמב"ם, אך ישנם אחרונים שטוענים כי דעתו של הרמב"ם איננה דעת מיעוט ולכן עלינו לסמוך עליה מדין ספק ספיקא כדי לפסוק לקולא. אי לכך, אם האישה קיבלה קידושין מאחר, עליה לקבל גט נוסף.

עוד ניתן להוסיף, שהשיטה לפיה קנס כספי יוצר אונס ממון ולפיכך הטלתו הופכת את הגט למעושה מבוססת על ההנחה שסכום הקנס הוא מופרז. אולם אם בית הדין פסוק פיצויים בסכום נמוך, ניתן יהיה לטעון שאין הם הופכים את הגט למעושה.⁴¹

לסיכום ניתן לומר, שגם אם חלק מהפוסקים סבורים שאין לחייב בפיצויי נזיקין במקום עיגון, יש יסוד הלכתי מוצק לקביעה שלאחר שבית דין הורה על תשלום פיצויים, אין הגט הופך למעושה.⁴² על כן, אם אישה עגונה תוותר על זכותה לפיצויי נזיקין בבית הדין בתמורה לקבלת גט, היא תהא רשאית לסמוך על הפוסקים המתירים לה להינשא.⁴³

נספח

מאת: הרב ד"ר איתמר ורהפטיג

המחבר דן בסמכות ובאפשרות שבית הדין יטיל חיוב נזיקין על הבעל. דרך זו היא בעייתית, בייחוד במדינת ישראל, שבה הצדדים באים לבית הדין בעל כרחם. אפשרות אחרת היא כי המדינה תטיל חיוב נזיקין, אך לא על עצם הסירוב לתת גט, שכן הסירוב ברוב המקרים נופל במסגרת "הרחקות דרבנו-תם", שאינן כוללות קנס כספי. אך אם הסירוב מלווה בהשפלת האישה או בהתעללות דומה, יש סמכות למדינה מכוח דינא דמלכותא לתקן חיוב נזיקין על הבעל. קנס מכוח חיוב זה אינו מותנה בנתינת גט, אך האישה רשאית לוותר עליו בתמורה לגט, כפי שהובא בשם הריב"ש (לעיל א/3).⁴⁴

38. מכתב-מאליהו ז, יג; שו"ת עטרי-תורה ח"ג סי' סג; כפיה-בגט, עמ' 203, בשם שו"ת חתם-סופר אה"ע ח"א סי' קלא, כפי שהובן על ידי החזון-איש אה"ע צט, א; הרב הרצוג, לעיל הערה 35.
39. ראוי לציין שהפוסקים המאמצים את שיטת הרמב"ם חולכים בדרכו של הרב משה פיינשטיין, שצייד בפסיקה עצמאית המתבססת על התלמוד ומפרשיו, ספרי הפסק והשו"ת. ראו: שו"ת אגרות-משה, או"ח ח"א סי' א - הקדמה. בכלל בעניינים אלו, ראוי לזכור את הנתינת השו"ע (ח"מ רכ"ח, ג): "צריך לזוהר באונאת אשתו שדמעתה מצויה", וראו את הסיפור המובא בכתובות סב, א.
40. כפיה-בגט, עמ' 207. וכן כתב הרב יהודה פריס, יד-יהודה, הל' גיטין קנד, א ד"ה כללי פסיקה בכפיית גט. אכן, לא ברור אם רבנים אלו מסכימים שקיים ספק האם תביעת הנזיקין הופכת את הגט למעושה.
41. לדיון נוסף על המאפיינים של אונס ממון, ראו: Rabbinic Authority, לעיל הע' 4, עמ' 163-165.
42. אם האיש מסרב להתייצב בבית הדין לתביעת הנזיקין, והאישה מקבלת הרשאה מבית הדין או מסמכות רבנית לנהל את התביעה בבית משפט אזרחי, וככל שפסק הדין תואם את הנחיות ההלכה, הרי שגט שיבוצע בעקבותיו יהיה פסול, ולא בטל, גם לדעת הפוסקים הסבורים שגט שניתן בעקבות חיוב פיצויי נזיקין הוא גט מעושה - ראו: כפיה-בגט, עמ' 233.
43. רמב"ן סנהדרין לב, א ד"ה מצאתי; שדה-חמד, מערכת י, כלל לה; הרז"נ גולדברג, דרכי הפסק, כא, הע' 37.
44. **תגובת המחבר:** לפי הרב ציון אלגברלי, תביעת נזיקין בבית דין בארץ ישראל אינה בעייתית. במקרה שהובא בפני בית הדין הגדול לערעורים (תיק מס' 1-21-1041, מיום 11.3.08) נפסק כי "אין מניעה להגיש לבית דין תביעת נזיקין בין בני זוג בגין בושט וכדומה עיקר הזנחת אחד את השני לחרפה ולאנחות, וזאת גם כשהיא כרוכה בתביעת גירושין. אולם צריך שיהיה ברור כי תביעת הנזיקין לא נועדה כדי לחרוץ על הבעל לתת גט... רק בית הדין הרבני מוסמך לדון בה ורק בית הדין יכול לקבוע אם ועד כמה עשויה התביעה להשפיע על כשרות הגט".